Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

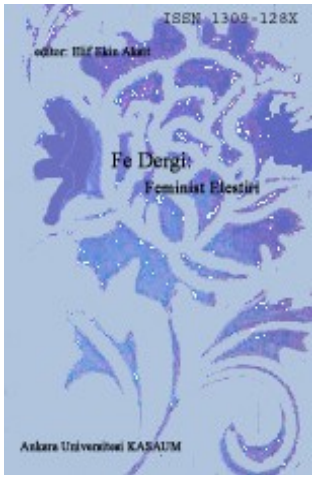

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 5, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
http://cins.ankara.edu.tr/

Barış, Ne Zaman? Üç Ülkede Kadınların Barış Anlaşmaları Sonrası Deneyimleri: Kuzey İrlanda'da, Bosna Hersek'te ve İsrail-Filistin'de Kadınların Barış Umutlarına Ne Oldu?

Cynthia Cockburn

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 24 Aralık 2013

Bu makaleyi alıntılamak için: Cynthia Cockburn, "Barış, Ne Zaman? Üç Ülkede Kadınların Barış Anlaşmaları Sonrası Deneyimleri: Kuzey İrlanda'da, Bosna Hersek'te ve İsrail-Filistin'de Kadınların Barış Umutlarına Ne Oldu?," çev.: Ezgi Sarıtaş, *Fe Dergi* 5, no. 2 (2013), 26-37.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/10_5.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Barış, Ne Zaman?
Üç Ülkede Kadınların Barış Anlaşmaları Sonrası Deneyimleri: Kuzey İrlanda'da, Bosna Hersek'te ve İsrail-Filistin'de Kadınların Barış Umutlarına Ne Oldu? [1]

Cynthia Cockburn, Türkçesi: Ezgi Sarıtaş*

Barış ele geçmezdir. Gerçek anlamıyla elimizden kaçıyor olmasını kastetmiyorum; barışın geldiğini düşünürüz fakat sonra savaş geri döner. Tabi genelde bu böyledir. Fakat kastettiğim bu değil. Hangi koşullar altında barış zamanının geldiğinden emin olduğumuza karar vermenin zor olduğunu söylemek istiyorum.

1995–1996 yıllarında barış yanlısı kadınlarla görüşmeler yapmak için Bosna Hersek, Kuzey İrlanda ve İsrail-Filistin'e gittim. Barış anlaşmalarının gündemde olduğu bir dönemdi. 2012 yılı başlarında ilk başta görüştüğüm kadınlardan bulabildiğim kadarını tekrar ziyaret etmeye ve onlara o umut dolu günlerin üzerinden hangi suların aktığını sormaya gittim.[2] *Geçen süre boyunca kampanyalarının nasıl gittiğini ve barışa ne olduğunu öğrenmek istiyordum.*

Anahtar sözcükler: Barış, kadın hareketi, İsrail-Filistin, Kuzey İrlanda, Bosna-Hersek, çaprazlama siyaset

When is Peace?Women's Post-Accord Experiences in Three Countries
What Has Happened to Women's Hopes for Peace in Northern Ireland, Bosnia-Herzegovina and Israel-Palestine?

Peace is elusive. I don't mean that it eludes us in a practical sense - we think we have it, and then war returns. This is often so, of course. No. I mean in the sense that it's difficult to be sure what conditions we may confidently say add up to a time of peace.

In 1995-6 I went to interview peace-minded women in Bosnia-Herzegovina, Northern Ireland and Israel-Palestine. It was a time when peace agreements were in the air. In early 2012 I went back to revisit as many of the original women as I could find, and to ask them what had flowed from that hopeful moment. I wanted to find out how their campaigns had fared in the intervening years - and what had become of peace.

Keywords: Peace, women's movements, İsrael-Palestine, Northern Ireland, Bosnia-Herzegovina, transversal politics

Giriş

Dayton Ohio'da taslağı hazırlanan, Federal Yugoslavya'yı yok eden bir dizi etnik ayrılık ve çatışmayı sona erdirecek *Bosna ve Hersek'te Barış için Genel Çerçeve Anlaşması* 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalandı. Anlaşmadan on bir gün sonra *Medica Kadın Terapi Merkezi*'nde Noel Yemeği'ne gittim. Noel Yemeği mi? Müslüman Orta Bosna'da mı? Evet, çünkü savaşta tecavüz edilen ve travmaya uğrayan – çoğunluğu Müslüman - kadınlar için tıbbi, psikiyatrik ve sosyal bir kaynak sağlayan bu kadın örgütünün olağanüstü kadrosu, etnik olarak karma bir ekipten oluşuyordu. Çoğunluğu kesinlikle Boşnak'tı, zira Müslümanlara artık böyle deniyordu. Ancak, bu kimliğe Yugoslavya Cumhuriyeti'nde Hırvat ve Sırp dirilişini örgütleyen milliyetçi demagoglar onlara Boşnak kimliğini yüklemeden önce önem verdikleri anlamına gelmiyordu. Komünistler Birliği'nin üyesiydiler ve genelde ateisttiler. Çok azı camiye gitmeyi düşünürdü. *Medica* kadrosundaki bir azınlık ise diğer 'adlar'a sahipti - Boşnak Sırp/Ortodoks ve Boşnak Hırvat/Katolik – veya farklı etnik gruplardan ana babaları veya eşleri vardı. 'Kendi' adlarına 'kendi' halkları tarafından korunan topraklara kaçarak savaşın zihniyetini kabul etmeye zorlanmayı reddetmiş, Zenitsa'da kalmışlardı. Noel yemeği tam olarak bir Ortodoks ya da Katolik kutlaması değildi; daha çok kıtlık zamanında özel bir şeyler pişirmenin ve hediyeler vermenin bahanesi olmuştu. Onlarla bir süre birlikte yaşama ayrıcalığına sahip oldum. Bu sırada, tanıtım materyalleri için kameramı ve kaynaklarımı

*Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

kullanarak ve araştırmacılıktan gelen yapabilme bilgisini paylaşarak *Medica*'nın bilgilendirme bölümünde finansal kaynak bulma rolüyle faydalı olmaya çalıştım. Kişisel amacım, bölgedeki militarize edilmiş milliyetçi 'etnik temizlik' projelerinin ortaya çıkardığı bölücü sorunları bir kenara bırakmalarını sağlayan ve savaştan kurtulanlara bakım sağlamak için bir kooperatif ve feminist kolektif olarak çalışmalarını olanak tanıyan düşünüş, süreç ve pratikleri çalışmak ve anlamaktı.

1996'da Kuzey İrlanda'da ateşkes çok yakındı ve barış süreci giderek hızlanıyordu. Süreç, birkaç yüzyıldır süren sömürgeci baskının neden olduğu haksızlıkları gideremeyecekse de, otuz yıldır süren düzensiz çatışmaları sonlandıracak 1998'in Hayırlı Cumasında (*Good Friday*) imzalanan Barış Antlaşması'na doğru yol alıyordu. 1970'lerin sonlarından itibaren Belfast'ın birçok mahallesinde kadınlar, mahalleli kadınlara destek sağlayacak kabul merkezleri açmak amacıyla harekete geçtiler. Şehir haritası, Katolik ve Protestan yerleşim yerlerinden oluşan, Cumhuriyetçi veya Birlikçi[3] taraftarlığıyla parçalara ayrılmış bir kırkyama görüntüsüne sahipti. Buna rağmen şehir konseyi 'IRA destekçisi' olduğu gerekçesiyle Falls Road'daki kadın merkezini kapatmak istediğinde, koyu Protestan Shankill Road'daki kadın merkezi çarpıcı bir dayanışma örneği göstererek merkezin yardımına yetişti. Bu olaydan sonra iki merkez, diğer birkaç kadın merkezi ve sendikanın katkısıyla, cemaatler arası bir Kadınların Destek Ağı (*Women's Support Network*) kurdular. Ağ, yoksulluk, şiddet ve mahallelerinin siyasal olarak gözden çıkarılmışlığı ortak zemininde buluşarak, Belfast'taki işçi sınıfı kadınların feminist sesi haline geldi. Çatışma hatlarını aşan işbirlikleri, sokaklarını denetim altında tutan silahlı gruplarca kınandı ve cezalandırıldı. Yaşadıkları tarihsel adaletsizlikle ve aralarındaki keskin ayrımlarla baş ederken gösterdikleri beceriyi ve akıllıca manevralarını gözlemleyebilmek ve onlardan öğrenebilmek için birkaç ay boyunca Ağ'ın yanında kaldım.

Projem daha sonra Belfastlı kadınları, *Medica*'daki Bosnalı kadınlarla ve İsrail-Filistin'de birlikte çalıştığım üçüncü bir grupla, bir atölye çalışması ve karşılıklı ziyaretler yoluyla, bağlantıya geçirdi. İsrail-Filistin'de, 1993 Oslo Anlaşması'nda - 'Geçici Özerk Yönetim Düzenlemelerine İlişkin İlkeler Beyannamesi - üzerine uzlaşılan maddeler, işgal altındaki Batı Şeria'da tedricen uygulanıyordu ve Filistinlilere adalet getirmese de, bir devletin oluşmasıyla sonuçlanacak nihai bir çözüm için umut veriyordu. Aynı sene bölgenin kuzeyinde Celile'de, Yizrael Vadisi ile Wadi Ara'da, bir grup Yahudi ve Filistinli kadın bir araya gelmeye başladı. Yol kenarlarında "Siyahlı Kadınlar"(*Women in Black*) nöbeti tutarak birlikte, işgale karşı eylem yaptılar. Fakat birçok 'barış grubu'ndan daha fazlasını yaparak, İsrail devleti içerisindeki Filistinli azınlık için tam eşitlik ve demokratik hakları talep ettiler. Kendilerini Kudüs'teki bir örgütün yerel şubesi olarak tanımladılar ve *Bat Şalom* (Barışın Kızı) ismini aldılar. Fakat bu örgüt onların bu iç meseleye yaptıkları vurguyu paylaşmıyordu. Kuzeydeki *Bat Şalom*'un Yahudi üyeleri verimli topraklara yayılmış olan tarımsal *kibbutzlarda* ve *moşavlarda* yaşıyorlardı. Filistinli kadınlar Nasıra'dan, Ummu'l Fehm'den, Ara'dan ve diğer verimsiz tepelere sıkışmış, yerleşimin yoğun olduğu Arap kasabalarından ve köylerinden geliyordu. Her ne kadar komşu olsalar da bu iki halk nadiren buluşuyordu. Aralarındaki kültürel, iktisadi ve politik anlaşmazlıklar derindi. İsrail'in Filistin'den çaldığı toprakların yol açtığı adaletsizlik ve 1948'de Filistin halkının büyük kısmının ülke dışına çıkarılmasını takiben 1967'de birçoğunun sığındığı komşu bölgelerin işgal edilmesi, Filistinlilerin birlikte yaşadıkları Yahudilerle ilişkilerinde süregiden bir husumete neden oluyordu. *Medica* ve *Kadınların Destek Ağı*'nda olduğu gibi, Kuzey'de bulunan *Bat Şalom*'daki araştırmamda da ilgi alanım, kadınların düşmanlığı besleyen kaynaklara rağmen, ortak bir eylem projesinde birlikte çalışabilmek için öğrendikleri ve kullandıkları süreçler ve pratiklerdi.

Üç örgütle ilgili kitabıma *Mesafeyi Aşmak*[4] ismini verdim. Mesafeyi kurşunlar yerine sözcüklerle aşmayı nasıl başardılar? Sorduğum soru buydu. On altı yıl sonra, 1990'lardaki barış anlaşmalarının ardından kadınları tekrar ziyaret ettiğimde bu mesafeye, siyasal güçler tarafından etno-milliyetçi çatışmaya sürüklenmiş halklar arasındaki uzaklığa ne olduğunu öğrenmeyi umuyordum. Bugün diyalog kurmaları daha kolay mıydı? Şiddetin tamamıyla sona ermiş olmasını beklemiyordum fakat nasıl bir yöne evirilmişti ve barış fikrini önceden şekillendiren kadınlar üzerindeki etkisi ne olmuştu?

Bosna-Hersek

Bosna-Hersek'de *Medica*'nın etnik açıdan karma özelliğini kaybetmiş olduğunu gördüm. Artık neredeyse tamamı Müslümandı. Şimdiki müdür, Sabiha Haskić daha önce *Medica*'nın Müslüman dini danışmanıydı. Orada görmekten büyük mutluluk duyduğum ikinci bir dost ise Ferida Djekić'ti. Artık başhemşire olan Ferida, günümüz *Medica*'sının karma bir kökene sahip ve karma bir evlilik yapmış olan tek kişisi. O şöyle diyor: "Hiçbir dini gruba üye değilim! Yalnızca kendime aitim. Kimse beni Boşnak, Hırvat veya Sırp olarak görmez çünkü buna izin

vermem. Çocuklara iyi örnek olmak için takvimdeki her bayramı kutlarım; Hristiyan, Müslüman fark etmez. Önemli olan insanın nasıl adlandırıldığı değil, nasıl davrandığıdır."

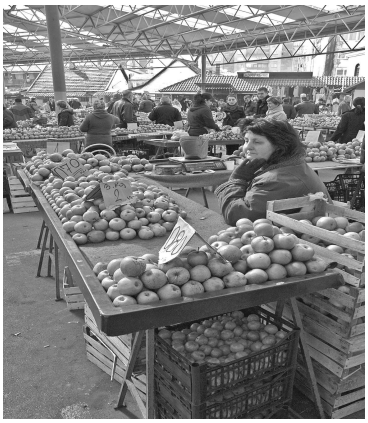

"Diğer ötekiler"in *Medica*'dan uzaklaştırılmaları kesinlikle söz konusu değil. Tersi bir politikanın eksikliği nedeniyle öyle oluvermiş. Çatışma sonrası yıllarda, *Medica* dikkatini savaş mağdurlarından aile içi şiddetten kurtulanlara yönlendirince çalışanlara duyulan ihtiyaç da değişmiş. Boşnak Sırp ve Boşnak Hırvat 'adlar'dan (bu tanımlamayı kadınların kendilerine atfedilen kimliklerden duydukları rahatsızlığı yansıtmak için kullanıyorum) doktor veya psikoterapist olanlar hastanelerdeki işlerine geri döndüler veya becerilerini kullanmaya diğer savaş bölgelerinde devam ettiler. Bazılarının ilgilenmesi gereken aileleri vardı veya hastalandılar ya da emeklilik yaşları geldi.

Yerel pazardaki elmalar. Bugün Zenitsa'da insanlar yalnızca temel ihtiyaçları için alışveriş yapıyorlar, lüks ihtiyaçları için değil.

Savaş sırasında çevirmen olarak çalışan ve Boşnak Sırp bir 'ad'a sahip olan Rada Stakić, şimdi üniversitede dil öğretiyor. O, *Medica*'nın karma özelliğini hiçbir zaman benim gibi 'özel' bulmadığını hatırlattı. Bu onun için yalnızca Yugoslavya'nın 'normaliydi'. Savaş sırasında korudukları nezaketin, bugün de Zenitsa kasabasında 'normal' insanlar arasında sorunsuz biçimde sürdürüldüğünü söylüyor. Fakat bu yıl içinde Bosna'da tekrar görüştüğüm diğer on yedi kadın gibi o da, Bosna Hersek'in savaş sonrası politik kültüründe milliyetçiliği inatla devam ettiren eğilimlerden bir hayli bıkmış ve hiddetlenmiş durumda. Dayton Anlaşması, Sırp Cumhuriyeti ve (kendi içinde Boşnak/Müslüman ve Hırvat/Ortodoks bölgelere bölünmüş olan) Bosna-Hersek Federasyonu'ndan oluşan, temel kuruluşu itibariyle etnik iki güçlü entisiteden oluşan güçsüz bir devlet yarattı. Bu yapı, milliyetçi husumeti yok edeceğine besledi ve mükâfatlandırdı. Hiçbir şekilde sorumluluk kabul edilmedi veya geçiş dönemi adaleti pratikleri uygulanmadı. Bunun yerine sorumsuz liderler birbirlerini suçlamaya devam etti. Tüm 'adlar'ı dâhil etmeye uğraşan ve kapsayıcı bir demokrasi için çalışan bir veya iki siyasal partinin ise iktidara gelme ümidi yok. 2011 yılı boyunca süren milliyetçi tıkanma hükümetin kurulmasını imkânsız hale getirdi ve ülkenin iflasa ve karmaşaya sürüklenmesi son anda engellendi. Hükümetin dağılmadan 2012'ye kadar hayatta kalması pamuk ipliğine bağlıydı. Orada bulunduğum Mart ayında, her üç tarafın silahlı

güçleri halen tek bir savaş sonrası orduya bağlıydı ve umut verici bir cemaatler arası dayanışma örneğinden söz ediliyordu: Farklı kimliklere sahip eski askerler emekli aylıklarının ödenmemesine karşı yaptıkları eylemde birbirlerini desteklemişti. Fakat bu makalenin kaleme alındığı 2012'nin sonlarında, bu birleştirilmiş ordunun bölüneceğinden ve parçalarının, üzerine bastıkları toprağı parçalayan milliyetçilere bağlı kalacağından bahsediliyordu. Birçok insan Sırpların ayrılmasıyla fitili ateşlenecek etnik savaşın yeniden başlamasından korkuyor.

İkinci el kitaplar ve aşk sembolleri – 2012 Sevgililer Günü sonrasında Zenitsa sokaklarından bir görüntü

Bu arada savaş sırasında kasabaları ve köyleri birbirinden koparan cinsiyetlendirilmiş şiddet, savaş sonrası Bosna'daki kadınların birçoğu için evleri enkaza çeviren şiddete dönüştü. Bosna Hersek'te yoksulluk, işsizlik ve geleceğe dair ümitsizlikle şekillenen savaş sonrası ekonomik durum, eril şiddetin patolojisini besleyen bir zemin oluşturdu. Savaşın gaddarlaştırdığı, bazıları deneyimli tecavüzcüler haline gelmiş erkekler geri döndüler ve evin kendisini bir savaş alanına dönüştürdüler. Ev içi şiddet ve sivil tecavüz "yaygın bir sorun… ve ciddi bir insan hakları ihlali"[5] haline geldi. 1990'ların sonunda *Medica* şiddetten kurtulan kadınlar için bir sığınak kurdu ve uluslararası "Şiddete Müsamaha Yok" (*Zero Tolerance*) hareketinin içinde yerini aldı. Diğer hükümet dışı kadın örgütleriyle birlikte, hükümetin kadınları koruyan yasalar çıkarması için başarılı lobi çalışmaları yürüttü. Fakat kamu kaynağı almayı ve yerel meclisin Sosyal Refah Bölümü ile ortaklık yapmayı kabul edince, bazı kadınlar ister istemez feminist özerklikten ödün verildiğini hissetti.

Zenitsa kadın basketbol takımı Belgrad'dan gelen misafir takımla oynuyor. Takımın taraftarları oyun aşkından bahsederken, siyasetçilerin milliyetçi husumetlerini göz ardı ediyor.

Medica Kadınların Terapi Merkezi ev içi şiddetten korunmak için onlara başvuran kadınlara uygulamalı iş eğitimi sunuyor.

Kuzey İrlanda

Kuzey İrlanda'da, bazı Birlikçi bölgelerin duvarlarının siyah kar maskeleri giyen ve saldırı tüfeklerini doğrultmuş adamların resimlerinin çirkinliğini hala taşıdığını görmek beni şaşırttı. Bu Bosna'da görmeyi bekleyeceğiniz fakat bulamayacağınız görsel bir gözdağı. Ayrılıkçı şiddeti şehrin duvarlarından temizleme amacını taşıyan 'Yeniden Hayal Etme İnisiyatifi' (*Reimagining İnitiative*)'nin iyi niyetli girişimlerine rağmen, boyası kurumamış yeni birçok duvar resmi yapılmıştı. Belfast mahallelerinin birçoğu 'ara yüzey'lerle, düşman topraklarına yapılacak baskınları önleme amacıyla inşa edilmiş yüksek çitlerle bölünmüş durumda. Barış Anlaşması'ndan sonra bu sözüm ona barış duvarlarının hiçbiri sökülmemiş, hatta o zamandan beri yenileri inşa edilmiş.[6] Gerçek IRA'nın güvenlik güçlerine yönelik suikastları zaman zaman devam etse de, Britanya

Ordusu'nun daha az görünür olduğu doğru. Bosna'da birleştirilmiş orduda içerilen militarize erkeklik, Kuzey İrlanda'da silahlarını içeriye doğrultmuş. Birlikçi çeteler çeşitli yasa dışı oluşumların denetimini elde etmek için birbirleriyle çatışıyor. İsyancı Cumhuriyetçiler, eskiden işbirlikçilere ve düşmana karşı kullandıkları gaddarlığı, kendi cemaatleri içindeki genç uyuşturucu satıcılarının gözünü korkutmak için kullanıyor. İşsiz ve mutsuz erkekler hırslarını karılarından ve sevgililerinden çıkarıyor. Bosna'da olduğu gibi, ev içi şiddet burada da 'barış'ın bir özelliği.

Belfast'ta ilk çalışmamda yer alan kadınların on üçüyle görüştüm. Bunlardan ikisi halen kadın merkezlerinin – koyu Birlikçi Village mahallesindeki *Windsor Kadın Merkezi* ve Katolik Poleglass'taki *Footprints Merkezi* - koordinatörleriydi. Kadınların Destek Ağı'nın önceki diyalog pratiklerini sürdürürken, 'eşleştirme' tipi bir ortaklık kurma girişimlerinde bulunuyorlar. Onlara, cemaatler arası bir çalışmanın içerdiği risklerin on beş yıl öncesine göre hissedilir ölçüde az olup olmadığını sordum. *Footprints'*in koordinatörü Gillian Gibso, iki kadın merkezi arasında personel değişimi kabul edilebilir görünse de, başvurucu kadınlar arasında henüz çok az temas olduğunu ya da hiç olmadığını söyledi. Bugünki engeller çoğunlukla Protestan tarafından kaynaklanıyor ve bu durum, cemaatlerdeki kadınların seçimlerinin değil, erkeklerin cezalandırıcı tutumlarının bir sonucu. *Windsor Merkezi*'nin koordinatörü Eleanor Jordan, kendileri herhangi bir teması hoş karşılasalar dahi, *Footprints*'le veya komşu Falls Road gibi Katolik bölgelerdeki kadın merkezleriyle temasın halen 'sessizce kurulduğunu' söylüyor ve 'fazla reklamını yapmıyoruz' diyor. Burada bir ironi olduğunu ekliyor. Merkez'de kadınları hayatlarındaki erkek şiddetine karşı sessizliklerini bozmaları için cesaretlendiriyorlar. "Fakat mahalledeki sessizlik bozulmuyor. Kimse geçmişi arkada bırakamıyor. Halen eskiden olduğun şey olarak biliniyorsun."

Birlikçi militanlığı, Belfast'ta 'yanlış' kaldırıma ayak basan yayalara gözdağı vermeye devam ediyor.

Bu arada, Footprints ve Windsor merkezlerinin bir zamanlar faal birer destekçisi oldukları Kadınların Destek Ağı, 'barış'ın gelmesi ile birlikte feminist politik yanını kaybetmiş. Devletin öne çıkardığı 'toplumsal kalkınma'yı kadınların toplumsal güçlenmesine dönüştürürken, artık siyasetçilere ve yönetime meydan okumuyor. Bosna'yı anımsatan bir biçimde kadın merkezleri, devletten güvenceli mali destek alıyor. Kadınlara

ve çocuklara hizmet sunmak için bütçeleri büyürken, idari evrak işleri kampanyaların yerini almış. Ve kendilerini besleyen eli ısırmaktan ihtiyatla kaçınıyorlar.

Diğer taraftan Odyssey Arena, Obel Kulesi ve dev Titanic Merkezi gibi yeni yapılar Belfast'ın diğer yirmi birinci yüzyıl Avrupa kentlerinden birine benzemesine neden oluyor. Tabi ki Birlikçi yürüyüş mevsimi, mahalleleri karşı karşıya getirmeye devam ediyor. Fakat aynı zamanda paylaşılan bir kamusal alan da ortaya çıkıyor. Kadınlar, kent merkezinin eskisinden daha fazla ortak bir zemin hissi verdiğini söylüyor. Folk müziği hayranı May McCann, merkezin karanlık, geçitlerle çevrelenmiş, girilmesi imkânsız bir yerden, yavaş yavaş tüm dinlerden ve siyasi görüşlerden insanların yeni etkinlik salonlarında, sanat merkezlerinde, barlarda ve restoranlarda bir araya gelebildiği bir yere dönüştüğünü söylüyor. Özellikle de gençlerin birbirlerine daha fazla karışıyor olması muhtemel. Yeni bir araştırma, ayrıştırılmış eğitimin sürmesine rağmen 1994 ateşkesinden sonra doğan neslin, yani bugün 16 yaşında olanların, arkadaş edinmek için dini ayrımları aşmaya kendilerinden önce gelen nesilden daha istekli olduğunu ortaya koydu. Sadece beşte birinin (yüzde yirmi iki) diğer cemaatten hiç arkadaşı yok, 2003'de[7] bu sayı üçte birdi (yüzde otuz üç).

Kuzey İrlanda'daki iktidar bölüşümü rejimi, Sinn Fein ve Demokratik Birlikçi Parti'nin birbirlerinin kollarında icra ettikleri değişmeyen tango, canlı bir sol muhalefetin olduğu, kendiliğinden bir demokrasiye izin vermiyor. Öte yandan, Bosna-Hersek'teki açmaza yol açan milliyetçiliklerden daha güven verici bir görüntü sunuyor. Ve Siyonist devlet ve hükmü altındaki Filistinlilerin siyasal temsilcileri arasındaki yarığın giderek derinleştiği İsrail ile kıyaslandığında, kesinlikle daha iyi durumda.

Batı Belfast'taki Poleglass'da bulunan Footprints Kadınlar Merkezi. Kadınlar ve çocuklar kendi bahçelerinde sebze yetiştiriyor, bu sebzeleri mutfaklarında pişiriyor, yerel kafelerinde sunuyor ve yiyorlar.

İsrail-Filistin

1996'da *Bat Şalom*'daki kadınlarla ilk kez bir araya geldiğimde, bölgede ihtiyatlı bir iyimserlik hâkimdi. Oslo Anlaşmaları Yahudi sağı tarafından sevilmese ve birçok Filistinli tarafından kooptatif bulunsa da, yarığın her iki yanındaki iyimser insanların zihninde barış umudunu yeşertiyordu. Artık İsrail devletinin yanı sıra var olan bir Filistin devletini savunmanın yıkıcı bir fikir olduğu düşünülmüyordu. Yönetim yetkisinin bir kısmının Filistin Yönetimi'ne devri devam ediyordu. Fakat başbakan İzhak Rabin'in Yahudi bir yerleşimci tarafından Kasım 1995'de suikasta uğraması da dâhil olmak üzere şiddet eylemleri, güvene zarar verdi.

O dönemde Kuzey'de, Celile'de bulunan *Bat Şalom*'daki Yahudi ve İsrailli Filistin kadınlar arasındaki aktivist diyaloğunun, siyasal hayal gücü ve ilgi gerektiren oldukça sıra dışı bir olgu olduğunu anlamıştım. 2012'de geri döndüğümde artık bir *Bat Şalom*'un olmadığını gördüğüme herhalde şaşırmamam gerekiyordu. Üzerine onca emek harcanan iki cemaatten kadınlar "arasındaki mekân"[8] yok olmak üzereydi. Kuzeydeki grup Kudüs'teki ana örgütten 2006'da ayrılmış ve adını *Bat Zafon* (Kuzeyin Kızı) olarak değiştirmişti. Daha sonra 2008'de tamamen dağıldı. Kudüs Ofisi iki yıl sonra kapandı. Halen Nasıra ve diğer Arap kasabalarındaki *kibbutz*larda olduklarını tespit edebildiğim eski üyelerden sekiz ya da dokuzunu ararken, gruplarının sonunu getirenin ne olduğunu açığa çıkarmaya çalışıyordum.

Tecrit Duvarı Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimini koruyor ve Filistinlilerin hareket etmesini engelliyor.

Tabi ki en basit neden, zamanın neden olduğu yorgunluktu. Hepimiz yaşlanıyoruz, yoruluyoruz, hastalanıyoruz ve aktivist enerjimiz azalıyor. Fakat bundan daha önemlisi, umutlarının giderek solduğunu hikâyelerinde duyabiliyordum. İsrail Savunma Güçleri ile Kuzeyde Hizbullah ve Güneyde Hamas arasındaki şiddet, son on yıl içinde hızla tırmanışa geçti. 2000 yılındaki "İkinci İntifada", 2006'da Lübnan'ın yeniden işgali ile 2008 ve 2009'da Gazze'nin acımasızca bombalanması birer savaş eylemiydi ve binlerce ölüme yol açtı. İşgali dayatmanın kendisi şiddetin gündelikleşmesi anlamına geliyordu. Batı Şeria'daki dur durak bilmeyen militarize olmuş Yahudi yerleşimciliği, bir Filistin devleti için 'müsait olan' alanı azalttı ve parçaladı. Bir Filistin devleti artık coğrafi olarak gerçekleştirilebilir değildi. Artık desteklenecek bir barış süreci yoktu. Bu dönemde zayıflayan yalnızca *Bat Şalom* olmadı. İsrail Barış hareketinin tamamı karanlığa gömülmüştü.

Kadınların *Bat Şalom'*dan çekilmesine neden olan hayal kırıklığı ve bezginlik çoğunlukla Yahudi üyeler tarafından hissediliyordu. *Kibbutz*lardaki tavır sertleşmişti. Kuzeydeki *Bat Şalom*'un niyeti her zaman, kendi cemaatlerine örnek olmak ve daha fazla yerel kadını diyaloğa çekmek olmuştu. Fakat şimdi bu aktivistler *kibbutz*da yalıtılmış olduklarını ve hatta 'Araplar'la temas arayışı içinde oldukları için nefret edildiklerini hissediyorlardı. Kaynak eksikliği nedeniyle Afula'daki küçük ofisin kapanması grubu tam zamanlı aktivistlerden mahrum bıraktı ve tekrar tamamen gönüllü yürüyen bir örgüte dönüşemediler. Filistinli kadınlar ise, özellikle de uzun ömürlü ve dayanıklı Tandi'nin yani solcu Demokratik Kadın Hareketi'nin Nasıra şubesinde aktif olanlar, Yahudi ortaklarını kaybettikleri için umutsuzluğa düşmüştü. Kendileri devam etmeye hazır olabilirlerdi fakat

bunun yerine Filistinli kadınları ve kızları güçlendirmekle ve Yeşil Hattın diğer tarafındaki Filistinlilerle teması korumakla uğraştılar.

İlginç bir biçimde ömrünün son yıllarında Kuzey'deki grup radikalleşti, çalışmalarını güçlendirdi ve bölge için daha gözü pek bir değişim programı tasavvur etmeye başladı. 2000'de *İntifada*'nın patlak vermesinden çok önce, İsrail devletinin Filistin'den çaldığı topraklara karşı 1976'daki ilk ayaklanma olması nedeniyle Filistinliler için önemli olan Yom Al-Ard (Toprak Günü)'ı anmak amacıyla her yıl düzenlenen etkinliklerde birlikte çalışmaya başlamışlardı. Söz konusu haksızlığı kabul etmek ve bu haksızlığın çevresinde örgütlenen Filistinlilere katılmak Yahudiler için cesur bir adımdı. Bu sene, 2012 Toprak Günü'nde yine Celile'deydim. Arap şehri Sakhnin'deki Filistinlilerin düzenlediği, çeşitli siyasetlerin bayraklarını, Hadaş'ın kızıl orak ve çekicini, daha milliyetçi Balad'ın kullandığı Filistin'in üç rengini taşıyan binlerce kadını ve erkeği, kızı ve oğlanı bir araya getiren büyük mitinge katıldım. Fakat artık o günü birlikte kutlayacak, Yahudi ve Filistinli kadınlardan oluşan karma bir grup yoktu.

30 Mart 2012'de 'Toprak Günü', Sakhnin, Celile'de kutlandı. Filistinliler, Filistin topraklarına İsrail devleti tarafından el konulmasını protesto etmek için toplanıyorlar.

Bat Zafon'un son yıllarında kadınlardan bazıları, İsrail'deki barış yanlısı toplulukta iki devletli çözümün artık gerçekleştirilebilir olmadığını açıkça söyleme cesaretine sahip birkaç insanın arasındaydı. Düşünülemez olan artık düşünülmeliydi: İsrail'in tekçi Yahudi kimliğinden feragat etmek. *Bat Zafon*'daki kadınlar, İsrail içindeki gerçek demokrasinin bölgede barışçıl bir çözüm için gerekli koşul olduğuna her zaman inandılar. Şimdiyse Kuzeydeki Lübnan ve Suriye sınırlarından Güneydeki Mısır sınırına kadar, Ürdün nehrinden Akdeniz'e kadar tüm İsrail-Filistin bölgesinde çok kültürlü bir yapının veya yapıların, anayasal eşitlik çerçevesinde Yahudilerden, Filistinlilerden ve diğerlerinden oluşan bir ulusun hayalini kurmaya hazırlar. Fakat bu hayal ancak B*at Zafon'*daki bireylerin dağıldığı ve aktif biçimde örgütlenmeyi bıraktığı bir anda somutlaştı.

Kuzeydeki Bat Şalom'un eski üyeleri, önceki ziyaretimden fotoğrafların ve metinlerin yer aldığı duvar posterlerine bakarak Oslo Anlaşması günlerini hatırlıyor.

Bat Şalom'un başarısızlığı daha geniş bir feminist barış hareketi açısından da semptomatikti. *Bat Şalom*, İşgal'e karşı çıkan ve barış hamlelerine destek veren ülke çapında eylemler örgütleyen Barış İçin Kadınlar Koalisyonu'nun aktif bir üyesiydi. Bugün bu koalisyon isminin altını doldurmuyor. Çoğunlukla araştırma yapan, tek bir alana odaklanmış bir örgütlenme haline gelmiş. Siyahlı Kadınlar'ın İsrail çapında nöbet noktaları bir dönem otuzu bulurken bugün üçe düşmüş: Kudüs, Tel Aviv ve Hayfa. Kadın ve erkeklerden oluşan feminist bir örgüt olan *New Profile*'ın askerlik yapmayı reddedenlere destek konusunda uzmanlaşan çalışması sürüyor. Hayfa'daki Isha l'Isha gibi ilgi alanı kadın haklarından eşitliğe, seks endüstrisinden kadın ticaretine kadar uzanan feminist gruplar var. Fakat Yahudilerin ve İsrail içerisindeki Filistinlilerin denenmiş ve sürdürülebilir ortaklıklarına dayanan, Kuzeydeki *Bat Şalom*'un devamı olacak nitelikte başka bir proje daha yok. Bu esnada, gelirleri ve yaşam maliyetleri arasındaki farkın giderek artmasına öfkelenen orta sınıf Yahudi gençlerin, 'İşgal Et' tarzı eylemleri bir zamanlar 'İşgale Son' hareketinin doldurduğu sokaklarda yerini alıyor.

'Barış'ın ertelenmesi

Savaş tarifsiz bir ızdırap getirir. Fakat savaş ve barış süreçlerini çalışan feministlerin sıklıkla işaret ettiği gibi, bazı safhalarında bazı kadınlara daha önce sahip olmadıkları bir kolektif eylemlilik alanı da sağlar.[9] Sokak çatışmalarının kuşattığı bölgelerde yaşamanın neden olduğu ezilmenin, aykırı bir işçi sınıfı feminizmini ateşlediği Kuzey İrlanda'da durum buydu. Aynısı, yabancı fon kuruluşlarının ve feminist aktivistlerin kitlesel tecavüzler karşısında dehşete düşerek yerel kadınlarla ortaklık kurduğu Bosna Hersek'te oldu. Ve İsrail-Filistin'de oldu; İntifada'nın üzerinden geçen bir yılın sonunda, İşgal'in neden olduğu kabul edilemez haksızlığı gören Yahudi kadınlar, Filistinli kadınlara destek vermeleri gerektiğini hissettiler. Savaşa etkili bir cevap vermenin bir biçimi, yukarıda anlatılan üç kadın örgütünün yaptığı gibi, savaşanların birbirinin düşmanı olarak tanımladığı kadınlar arasında diyalog yaratmak ve bu diyaloğu sürdürmektir. *Medica* Kadınların Terapi Merkezi, Belfast Kadınların Destek Ağı ve Kuzeydeki *Bat Şalom*, bugün artık çaprazlama siyaset olarak tanımlanan bir pratik geliştirdiler. *Soundings*'in bir sayısı (no. 12, Yaz 1999) bu temaya ayrılmıştı. Bu sayıda çaprazlama siyasetini, kayda değer siyasallaştırılmış farklılıkları belirleyen sınırları yaratıcı biçimde çaprazlamak ve yeniden çizmek, 'bir yandan kibirli bir evrenselciliğe kaçmadan ortaklıkları ararken, diğer yandan farklılığa sabitlenmeden onu tanıyan bir süreç' olarak tanımlamıştık. Çaprazlama siyaset; 'aynılaş(tır)madan empati, köklerinden kopmadan değişim' çağrısı yapan ilişkisel bir çalışma.[10]

Fakat barış müzakereleri tipik olarak kadınları ve onların çaprazlayan kavrayışlarını görmezden gelir. Uluslararası camianın ileri gelen isimlerinin savaşı sonlandırmak için savaş suçlusu liderlerle müzakere masasına oturdukları Dayton Ohio'daki hava üssünde, Bosna savaşındaki cinsel şiddetin boyutlarına rağmen kadınların

temsilcileri ve kadın meseleleri kesinlikle yer bulamadı. 'Toplumsal cinsiyet' ancak, savaş sonrası Bosna Hersek'te etkili yönetim birimi olan Yüksek Temsilcilik Ofisi'nin eşitlik sorunu üzerine çalışması için uluslararası kuruluşlardan oluşan Toplumsal Cinsiyet Koordinasyon Grubu'nu kurmasıyla bir politika meselesi olarak tanımlandı.

İsrail-Filistin örneğinde; Oslo Görüşmeleri'nde masada temsilcisi olmayanlar yalnızca kadınlar değildi. İsrail devleti içinde yaşayan Filistinli nüfus da görüşmelerde yoktu ve bulunacak herhangi bir çözümde çıkarları göz ardı edilmişti. Kuzey İrlanda'da ise, Hayırlı Cuma Barış Anlaşması kadınların deneyimlerinin bir fark yaratmasına izin verilen daha katılımcı bir sürecin sonucuydu. Britanya devletinin siyasal temsilcileri ve savaşan taraflar arasında gergin tartışmalar devam ederken, Avrupa Birliği'nin teşvik ettiği bir sivil toplum hareketi, geleceğin Kuzey İrlandasına dair düşüncelere katkıda bulunmak için örgütlendi. Kadınların Destek Ağı, müşterekleri olan etkin ve canlı kadın örgütlenmesindeki diğerleriyle, kadın sendikacılarla ve kadınların siyasal partisiyle (Kadın Koalisyonu- *The Women's Coalition*) ittifak halinde sürece kendi gündemlerini dâhil edebildi. Süreç yalnızca savaşanlar arasındaki bir ateşkesle değil, diğer eşitliklerin yanı sıra Katolik ve Protestan cemaatlerinin, kadın-erkek eşitliğinin ve kapsayıcı bir toplumun taahhüt edildiği bir anlaşmayla sonuçlandı. Beatriz Campbell'in tutku dolu kitabı *Agreement!*'ta yazdığı gibi, Hayırlı Cuma anlaşması 'reform demokrasisinin yirmi birinci yüzyıl için canlı timsali' ve 'barıştan ötesini üretmek, toplumu yapılandıran hizipçi ve cinsiyetçi iktidar ilişkilerinin dönüştürülmesine başlamak gibi aşkın bir görev'in somutlaşmasıydı. On beş yılın sonunda ise kadınlar Kuzey İrlanda'nın bozulan devlet yapısının, bu sözü yerine getirmekte başarısız olduğunu söylüyor. Tıpkı Bosna ve İsrail-Filistin'de olduğu gibi burada da kadınlar hala soruyor: "Barış gerçekten ne zaman gelir?"

Tüm fotoğraflar Cynhtia Cockburn tarafından çekilmiştir. Daha fazla bilgi ve fotoğraf için lütfen www.cynthiacockburn.org adresini ziyaret ediniz.

[1] Cynthia Cockburn, “When is Peace: Women’s post-accord experiences in three countries” *Soudings* no. 53 (2013): 143-160. Makalenin *fe dergi*'nin barış konusunu ele alan bu sayısında yayımlanmasına izin verdikleri için Cynthia Cockburn'e ve *Soundings* dergisine teşekkür ederiz. (ç.n.)

[2] Aşağıdaki fon kuruluşlarına bu projeye verdikleri cömert destekten dolayı teşekkür ederim: The Network for Social Change, the Feminist Review Trust, Lipman-Miliband (the Irene Bruegel Trust), the Lansbury House Trust Fund, the Scurrah-Wainwright Charity ve Maypole Fund.

[3] Birlikçiler Kuzey İrlanda ile Güney arasında aşılamaz bir sınır çekilmesini ve Kuzey İrlanda'nın Büyük Britanya ile birliğinin korunmasını savunmuştur. Kuzey İrlanda'daki Katolik azınlığın eşitlik ve adalet taleplerine şiddetle cevap verilmesinde Büyük Britanya kuvvetleri ile birlikte hareket etmiştir. (ç.n.)

[4] Cynthia Cockburn, *The Space Between Us: Negotiating Gender and National Identities in Conflict* (Zed Books: Londra ve New York, 1998) Cynthia Cockburn, *Mesafeyi Aşmak: Barış Mücadelesinde Kadınlar* (İletişim: İstanbul, 2004).

[5] Diğer örgütlerle birlikte Helsinki Yurttaşlar Cemiyeti*, Bosna ve Hersek'te CEDAW'ın ve Kadının İnsan Haklarının Uygulanması Üzerine Alternatif Rapor (*Banja Luka, Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, 2010)

[6] Sean O’Hagan, “Belfast, divided in the name of peace,” *Observer*, 22 Şubat 2012.

[7] Lindsay Fergus, “More Northern Ireland teenagers crossing religious divide to make friends,” *Belfast Telegraph*, 16 Mayıs 2012.

[8] Cockburn'un Türkçeye *Mesafeyi Aşmak* başlığıyla çevrilen kitabında kullandığı “space between” hem farklı cemaatlerden kadınların savaşan taraflar tarafından yaratılan mesafeleri aşmaları, hem de bunu yaparken aralarında bir mekan oluşturmaları anlamını taşıyor (ç.n.).

[9] Cynthia Cockburn ve Lynette Hunter, “Introduction: Transversal politics and translating practices,” *Soundings, no.* 12 (1999): 88-93.

[10] Beatrix Campbell, *Agreement! The State, Conflict and Change in Northern Ireland.* (Londra: Lawrence and Wishart, 2008), 71- 57.

Kaynakça

Campbell, Beatrix. *Agreement! The State, Conflict and Change in Northern Ireland.* (Londra: Lawrence and Wishart, 2008)

Cockburn, Cynthia. *The Space Between Us: Negotiating Gender and National Identities in Conflict* (Zed Books: Londra ve New York, 1998)

Cockburn, Cynthia ve Lynette Hunter. "Introduction: Transversal politics and translating practices," *Soundings, no.* 12 (1999): 88-93.

Fergus, Lindsay. "More Northern Ireland teenagers crossing religious divide to make friends," *Belfast Telegraph*, 16 Mayıs 2012.

Helsinki Yurttaşlar Cemiyeti vd. *Bosna ve Hersek'te CEDAW'ın ve Kadının İnsan Haklarının Uygulanması Üzerine Alternatif Rapor* (Banja Luka, Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, 2010)

O'Hagan, Sean. "Belfast, divided in the name of peace," *Observer*, 22 Şubat 2012.